УДК 620. 179. 16: 620. 179. 17

МОДЕЛЬ ПАРАМЕТРИЧНОГО ВИХРОСТРУМОВОГО ПЕРЕТВОРЮВАЧА

Б.М. Горкунов, І.В. Тюпа, О.А. Авраменко, В.В. Скопенко

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», вул. Фрунзе, 21, м. Харків, 61002, тел. (8-057) 707-69-34, e-mail: gorkunov@kpi.kharkov.ua

Наведено розрахункову модель параметричного вихрострумового перетворювача, засновану на суперпозиції електромагнітного поля витків обмотки перетворювача та індукованого струму в циліндричному об'єкті. Отримані результати розрахунків та експериментальних досліджень підтверджують адекватність запропонованої моделі.

Приведена расчетная модель параметрического вихретокового преобразователя, основанная на суперпозиции электромагнитного поля витков обмотки преобразователя и индуктируемого тока в цилиндровом объекте. Получены результаты расчетов и экспериментальных исследований подтверждают адекватность предложенной модели.

The calculation model of parametrical eddy current converter, based on superposition of an electromagnetic field of coils of a winding of the converter and the induced current in cylindrical object is given. The received results of calculations and experimental researches confirm adequacy of the offered model.

Розвиток сучасних засобів обчислювальної техніки дозволяє істотно автоматизувати й полегшити процес розрахунку та проектування електромагнітних систем. З метою теоретичного аналізу вихідних сигналів вихрострумових перетворювачів (ВСП) відомі як класичні аналітичні методи, так і розроблені й перевірені на практиці числові методи, засновані на розв'язку диференціальних або інтегральних рівнянь електромагнітного поля. Застосування перерахованих методів при проектуванні ВСП дозволяє успішно знаходити розподіл електромагнітного поля в об'єкті зі складною геометрією й нелінійними властивостями з досить високою точністю, але при значних витратах машинного часу [1,2].

У роботах [3,4] були запропоновані теоретичні розробки та результати моделювання трансформаторного вихрострумового перетворювача прохідного типу, засновані на суперпозиції електромагнітних полів струмів окремих витків намагнічувальної, вимірювальної обмоток і індукованих струмів в циліндричному металевому зразку. В даній роботі запропоновано метод розрахунку параметричного прохідного ВСП із магнітним і немагнітним зразком, в основу якого покладені аналітичні формули для визначення активних опорів, власних індуктивностей і взаємоіндуктивностей обмотки ВСП, що представлена у вигляді окремих струмопроводів, а також циліндричного зразка (ЗР), що з урахуванням глибини проникнення можна представити у вигляді кільцевих провідників з короткозамкненими струмами, які протікають в них.

Еквівалентна електрична схема такого параметричного ВСП представлена на рис. 1, на якій вимірювальна обмотка параметричного перетворювача представлена відповідним активним опором $R_в$ і індуктивністю $L_в$, ДС – джерело синусоїдального струму. Досліджуваний циліндричний зразок представлений у вигляді його активного опору $R_{зр}$ та індуктивністю $L_{зр}$. Між обмоткою та зразком існує магнітний зв'язок, позначений на схемі взаємоіндуктивностями $M_{взр}$ і $M_{зрв}$.

Відповідно до загальноприйнятої теорії, активний опір контуру вимірювальної котушки збільшується на величину $R_{вн}$ і відповідно зменшується індуктивність на величину $L_{вн}$ [5], тобто:

$$R_{вн} = \frac{\omega^2 M_{взр} M_{зрв} R_{зр}}{R_{зр}^2 + (\omega L_{зр})^2}, \qquad (1)$$

$$L_{вн} = -\frac{\omega^2 M_{взр} M_{зрв} \omega L_{зр}}{R_{зр}^2 + (\omega L_{зр})^2}, \qquad (2)$$

де $\omega=2\pi f$ – циклічна частота живлення контуру, $M_{взр}$ – взаємоіндуктивність між вимірювальною обмоткою і зразком, $M_{зрв}$ – взаємоіндуктивність між зразком і вимірювальною обмоткою.

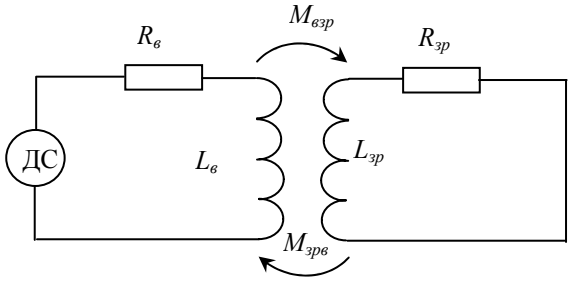

Рисунок 1 – Еквівалентна схема параметричного прохідного перетворювача із провідним циліндром

З урахуванням прийнятої моделі параметричного перетворювача, вимірювальна обмотка представляє собою окремі витки, кожний з яких замкнений на джерело напруги. Аналогічно, об'єкт контролю представляє собою окремі короткозамкнені кільцеві провідники радіуса зразка $a_{зр}$ і товщиною струмопроводу δ, яка пропорційна глибині проникнення електромагнітного поля в зразок.

Активний опір котушки $R_в$ і зразка $R_{зр}$ в області низьких частот можна знайти за відомими співвідношеннями:

$$R_в = \sum_{i=1}^{Wв} R_{iв} = W_в \frac{l_в}{\sigma_в S_в}, \qquad (3)$$

$$R_{зр} = \sum_{i=1}^{Wзз} R_{iзр} = W_{зр} \frac{l_{зр}}{\sigma_{зр} S_{зр}}, \qquad (4)$$

де $W_в$ і $W_{зр}$ – кількість витків вимірювальної обмотки перетворювача та зразка відповідно, $R_{iв}$ і $R_{iзр}$ – активні опори окремих витків обмотки та зразка, $l_в$ і $l_{зр}$ – довжина окремих витків обмотки та об'єкта контролю, $\sigma_в$ і $\sigma_{зр}$ – питома електрична провідність матеріалу обмотки та зразка, $S_в$ і $S_{зр}$ – відповідні площі перерізу струмопроводів.

Індуктивності вимірювальної обмотки та зразка можна представити таким чином:

$$L_в = \sum_{i=1}^{Wв} L_{iв} + \sum_{i=1}^{Wв} M_{iв}, \qquad (5)$$

$$L_{зр} = \sum_{i=1}^{W_{зр}} L_{iзр} + \sum_{i=1}^{W_{зр}} M_{iзр}, \qquad (6)$$

де $L_{iв}$ і $L_{iзр}$ – власні індуктивності окремих струмопроводів, $M_{iв}$ і $M_{iзр}$ – власні взаємоіндуктивності окремих витків вимірювальної обмотки та зразка відповідно.

Значення власної взаємоіндуктивності витків вимірювальної обмотки і зразка в подальшому позначимо як $M_в$ і $M_{зр}$.

Власні індуктивності окремих струмопроводів вимірювальної обмотки та зразка в загальному випадку можна знайти за співвідношеннями [6]:

$$L_{iв} = \mu_0 a_u \left(ln \frac{16 a_в}{d_в} - 2 + \frac{\mu_0 \mu_{rв}}{\mu_0} \frac{\xi}{4} \right), \qquad (7)$$

$$L_{iзр} = \mu_0 a_{зр} \left(ln \frac{16 a_{зр}}{d_{зр}} - 2 + \frac{\mu_0 \mu_{rзр}}{\mu_0} \frac{\xi}{4} \right), \qquad (8)$$

де $a_в$ і $a_{зр}$ – зовнішні радіуси витка вимірювальної обмотки та зразка, $d_в$ і $d_{зр}$ – діаметри струмопроводів вимірювальної обмотки та зразка, $\mu_0=4\pi\cdot10^{-7}$ Гн/м– магнітна константа, $\mu_{rв}$ і $\mu_{rзр}$ – відносна магнітна проникність матеріалу відповідних витків.

Функція ξ знаходиться за формулою:

$$\xi = \frac{8}{kd} \frac{b_0}{b_1} sin(\beta_0 - \beta_1 - \frac{\pi}{4}), \qquad (9)$$

де $k = \sqrt{\mu_0 \mu_r \sigma \omega}$, d – поточний діаметр струмопроводу, b_0 і β_0 – модуль і аргумент Беселевої функції $I_0(x)$ першого роду нульового порядку, b_1 і β_1 – те ж для Беселевої функції $I_1(x)$ першого роду першого порядку, $x = kr\sqrt{-j}$.

Як показано в роботах [6,7], знаходження власних взаємоіндуктивностей $M_в$ і $M_{зр}$ для вимірювальної обмотки і зразка, а також взаємної індуктивності $M_{взр}$ і $M_{зрв}$ у формулах (1) і (2) у випадку немагнітного матеріалу не викликає особливих труднощів. Формули для знаходження даних величин представлені в роботі [6] і справедливі для немагнітних матеріалів.

У випадку феромагнітного матеріалу, ВСП представляє собою досить складну структуру, коефіцієнти $M_в$ і $M_{зр}$ будуть істотно залежати від геометрії моделі і магнітних властивостей обмотки і зразка, при цьому значення взаємоіндуктивностей контурів будуть відповідати співвідношенню $M_{взр} \neq M_{зрв}$. Для

знаходження даних величин розглянемо магнітний потік, що створюється кожним з витків вимірювальної обмотки, який проходить через поперечний переріз перетворювача і створює у витках перетворювача й об'єкта індуковані струми.

На рис. 2 схематично показані елементарні магнітні потоки, які проходять крізь перетин ВСП, де: $\psi_{вим}$ – потік замкнений на тіло вимірювальної обмотки перетворювача; $\psi_{пов}$ – потік замкнений на повітряний прошарок між котушкою та зразком; $\psi_{зр}$ – потік крізь тіло зразка; $\psi_{вн}$ – потік через внутрішній простір об'єкта (для якого прийнято в моделі μ_r=1).

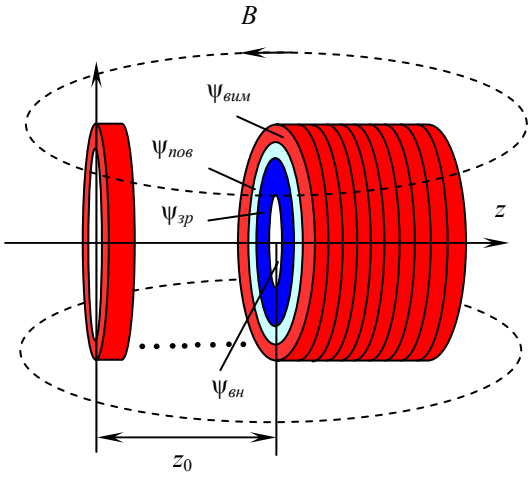

Рисунок 2 – Магнітні потоки в перетині параметричного перетворювача

Дані магнітні потоки можна знайти із таких співвідношень:

$$\psi_{вим} = 2\pi \int_{a_{в1}}^{a_{в2}} B_z r dr , \qquad (10)$$

$$\psi_{пов} = 2\pi \int_{a_{зр2}}^{a_{в1}} B_z r dr , \qquad (11)$$

$$\psi_{зр} = 2\pi \int_{a_{зр1}}^{a_{зр2}} B_z r dr , \qquad (12)$$

$$\psi_{вн} = 2\pi \int_{0}^{a_{зр1}} B_z r dr , \qquad (13)$$

де $a_{в2}$, $a_{в1}$ – зовнішній і внутрішній радіуси вимірювальної обмотки; $a_{зр2}$, $a_{зр1}$ - зовнішній і внутрішній радіуси зразка, тобто $a_{зр1} = a_{зр2} - \delta$; r – поточний радіус інтегрування.

Величини магнітного потоку, які будуть створювати струми у вимірювальній обмотці $\psi_в$ і об'єкті $\psi_о$, можна представити співвідношеннями:

$$\psi_в = \psi_{вим} + \psi_{пов} + \psi_{зр} + \psi_{вн} , \qquad (14)$$

$$\psi_о = \psi_{зр} + \psi_{вн} . \qquad (15)$$

У роботі [3] показано, що магнітний потік крізь тіло кільцевого струмопроводу у загальному вигляді визначається співвідношенням:

$$\psi_т = 2\pi \left(\frac{a_{зов}\mu_0\mu_r I}{2\pi} \sqrt{\frac{a}{a_{зов}}} f(\lambda_{зов}) - \frac{a_{внут}\mu_0\mu_r I}{2\pi} \sqrt{\frac{a}{a_{внут}}} f(\lambda_{внут}) \right) , \qquad (16)$$

де $a_{зов}$ і $a_{внут}$ – зовнішній і внутрішній радіуси кільця; $f(\lambda_{зов})$ і $f(\lambda_{внут})$ - значення функції відповідних форм-факторів моделі, a – радіус будь-якого витка, що створює магнітне поле.

Відповідні функції $f(\lambda_{зов})$ і $f(\lambda_{внут})$ мають вигляд:

$$f(\lambda_{зов}) = \left(\frac{2}{\lambda_{зов}} - \lambda_{зов} \right) K(\lambda_{зов}) - \frac{2}{\lambda} E(\lambda_{зов}) , \qquad (17)$$

$$f(\lambda_{внут}) = \left(\frac{2}{\lambda_{внут}} - \lambda_{внут} \right) K(\lambda_{внут}) - \frac{2}{\lambda_{внут}} E(\lambda_{внут}) , \qquad (18)$$

де K й E - повні еліптичні інтеграли першого й другого роду, $\lambda_{зов}$ і $\lambda_{внут}$ – геометричні параметри моделі.

Формули для розрахунку параметрів $\lambda_{зов}$ і $\lambda_{внут}$ будуть такими:

$$\lambda_{зов} = \sqrt{\frac{4aa_{зов}}{z_0^2 + (a + a_{зов})^2}} , \qquad (19)$$

$$\lambda_{внут} = \sqrt{\frac{4aa_{внут}}{z_0^2 + (a + a_{внут})^2}} , \qquad (20)$$

де z_0 – відстань між кільцем радіусом a і відповідним контуром.

Скориставшись формулами для елементарних магнітних потоків, за запропонованою методикою знайдемо співвідношення для $M_в$, $M_{зр}$, $M_{взр}$, $M_{зрв}$.

Значення власної взаємоіндуктивності $M_в$ витків вимірювальної обмотки знайдемо так:

$$M_в = \sum \mu_0 (a_в f(\lambda_в) + (\mu_r - 1) \times \times (\sqrt{a_в a_{зр}} f(\lambda_{зр}) - \sqrt{a_в a_\delta} f(\lambda_\delta)), \quad (19)$$

де $$\lambda_в = \sqrt{\frac{4 a_в a_в}{z_0^2 + (a_в + a_в)^2}}, \quad (20)$$

$$\lambda_{зр} = \sqrt{\frac{4 a_в a_{зр}}{z_0^2 + (a_в + a_{зр})^2}}, \quad (21)$$

$$\lambda_\delta = \sqrt{\frac{4 a_в a_\delta}{z_0^2 + (a_в + a_\delta)^2}}, \quad (22)$$

де $a_в$ - зовнішній радіус вимірювальної обмотки; $a_{зр}$ - зовнішній радіус об'єкта; a_δ - внутрішній радіус зразка, причому $a_0 - a_\delta = \delta$ - глибина проникнення електромагнітного поля в зразок.

Вираз для взаємної індукції $M_{взр}$ між кожним витком вимірювальної обмотки і витками об'єкта буде таким:

$$M_{взр} = \sum \mu_0 (\mu_r \sqrt{a_в a_{зр}} f(\lambda_{зр}) - - (\mu_r - 1) \sqrt{a_в a_\delta} f(\lambda_\delta)), \quad (23)$$

де $$\lambda_{зр} = \sqrt{\frac{4 a_в a_{зр}}{z_0^2 + (a_в + a_{зр})^2}}, \quad (24)$$

$$\lambda_\delta = \sqrt{\frac{4 a_в a_\delta}{z_0^2 + (a_в + a_\delta)^2}}. \quad (25)$$

Вплив витків об'єкта на кожний виток вимірювальної обмотки визначається так:

$$M_{зрв} = \sum \mu_0 (\sqrt{a_{зр} a_в} f(\lambda_в) + + (\mu_r - 1)(a_{зр} f(\lambda_0) - \sqrt{a_{зр} a_\delta} f(\lambda_\delta)), \quad (26)$$

де $$\lambda_в = \sqrt{\frac{4 a_{зр} a_в}{z_0^2 + (a_{зр} + a_в)^2}}, \quad (27)$$

$$\lambda_{зр} = \sqrt{\frac{4 a_{зр} a_{зр}}{z_0^2 + (a_{зр} + a_{зр})^2}}, \quad (28)$$

$$\lambda_\delta = \sqrt{\frac{4 a_{зр} a_\delta}{z_0^2 + (a_{зр} + a_\delta)^2}}. \quad (29)$$

І нарешті взаємоіндуктивність $M_{зр}$ в об'єкті контролю можна знайти таким чином:

$$M_{зр} = \sum \mu_0 (\mu_r a_{зр} f(\lambda_{зр}) - (\mu_r - 1) \sqrt{a_{зр} a_\delta} f(\lambda_\delta)), \quad (30)$$

де $$\lambda_{зр} = \sqrt{\frac{4 a_{зр} a_{зр}}{z_0^2 + (a_{зр} + a_{зр})^2}}, \quad (31)$$

$$\lambda_\delta = \sqrt{\frac{4 a_{зр} a_\delta}{z_0^2 + (a_{зр} + a_\delta)^2}}. \quad (32)$$

Для підтвердження адекватності запропонованої моделі були проведені розрахункові та експериментальні дослідження роботи параметричного ВСП із використанням прецизійного моста змінного струму Tesla BM-401E з робочою частотою f=800 Гц. Вихідні дані для розрахунку: кількість витків вимірювальної обмотки $W_в$=375; діаметр перетворювача $D_п$=13,4 мм; довжина перетворювача $l_п$=88,5 мм; циліндричні зразки (магнітні та немагнітні) довжиною 200 мм і діаметром 10 мм. Розрахункові значення активного опору та індуктивності вимірювальної обмотки без зразка: R_0=8,82 Ом; L_0=0,262 мГн. Результати вимірювань: R_0=8,69 Ом; L_0=0,265 мГн. Результати розрахунків і експериментальних досліджень зведені в табл. 1.

ВИСНОВОК

На підставі розробленої моделі ВСП із об'єктом контролю та отриманих експериментальних даних можна зробити висновок про те, що вказана вище модель адекватно описує фізичні процеси, що відбуваються в поверхневих шарах магнітних і немагнітних металевих циліндричних виробів.

Таблиця 1 - Результати експериментальних і розрахункових досліджень

Параметри зразка	Розрахунок		Результати вимірювання		Відносна розбіжність показів	
	$R_р$, Ом	$L_р$, мГн	$R_в$, Ом	$L_в$, мГн	γ_R, %	γ_L, %
σ=3,59 МСм/м, μ_r=1	8,89	0,259	8,76	0,264	1,48	-1,89
σ=1,29 МСм/м, μ_r=1,33	8,86	0,308	8,74	0,274	1,37	12,41
σ=16,8 МСм/м, μ_r=1	9,03	0,234	8,92	0,249	1,23	-6,02
σ=49,7 МСм/м, μ_r=1,07	9,02	0,211	8,98	0,196	0,45	7,65
σ=14,6 МСм/м, μ_r=1	9,03	0,237	8,91	0,252	1,35	-5,95
σ=1,5 МСм/м, μ_r=32,1	19,85	2,41	17,59	2,74	12,85	-12,04
σ=1,48 МСм/м, μ_r=31,5	19,57	2,39	17,4	2,74	12,47	-12,77

Література

1. Sadiku, Matthew N.O. Numerical techniques in electromagnetics. – New York: CRC Press, 2001. – 750 p.

2. Курбатов П.А., Аринчин С.А. Численный расчет электромагнитных полей. – М.: Энергоатомиздат, 1984. – 168 с.

3. Горкунов Б.М., Тюпа И.В., Тищенко А.А. Модель вихретокового преобразователя проходного типа с токопроводящим цилиндрическим образцом. // Технічна електродинаміка, тематичний випуск "Силова електроніка та енергоефективність", ч.5, 2007. – Київ. – С. 45-48.

4. Горкунов Б.М., Тюпа С.Ю., Тюпа И.В., Скопенко В.В. Физическое моделирование вихретокового преобразователя проходного типа / 17th National scientific symposium "Metrology and metrology assurance 2007", September 10-14, 2007. – Sozopol, Bulgaria. – P.121-125.

5. Шумиловский Н.Н., Ярмольчук Г.Г., Грабовецкий В.П. Физические и физико-химические методы контроля состава и свойств веществ. Метод вихревых токов // под общ. ред. Н.Н. Шумиловского. – М.-Л., изд-во «Энергия», 1966. – 176 с.

6. Калантаров П.Л., Цейтлин Л.А. Расчет индуктивностей. – М.-Л.: Госэнергоиздат, 1955. – 368 с.

7. Нейман Л.Р., Демирчян К.С. Теоретические основы электротехники: В 2-х т. / Учебник для вузов. Т.2. –Л.: Энергоиздат, 1981. – 415 с.

Поступила в редакцію 17.11.2008р.